Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta Lausunto

Vastausosoite: StV@eduskunta.fi 6.11.2025

Asia: HE 92/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

Kynnys ry:n lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle koskien vammaispalvelulain soveltamisalan tarkennusta

Kynnys ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta jättää kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä vammaispalvelulain soveltamisalan tarkennukseksi. Kynnys ry on valtakunnallinen vammaisten henkilöiden ihmisoikeusjärjestö, joka puolustaa vammaisten henkilöiden oikeuksien täyttä toteutumista niin, että tosiasiallinen yhdenvertaisuus ja itsenäisen elämän edellytykset saavutetaan kaikilla yhteiskunnan ja elämän osa-alueilla.

Esityksen mukaan vammaispalvelulakia muutettaisiin siitä lähtökohdasta käsin, että vammaispalveluiden saatavuus ja rahoitus voidaan turvata vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävällä tavalla. Soveltamisalasäännöksen muutostarve perustuu kuitenkin oletuksille, ei dataan tai tosiasiallisiin havaintoihin siitä, että lain säilyminen erityislakina olisi vaarantunut. Eduskunta on edellyttänyt lain soveltamisen seurantaa. Mahdolliset lain täsmentämiset pitäisikin tehdä perustuen seurantatietoon.

Ehdotetussa laissa käytetään samankaltaisia termejä, kuten tavanomainen elämä ja elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Termeillä on olennainen merkitys ja vaikutus siihen, minkä lain nojalla ja mitä palvelua vammaiselle henkilölle myönnetään. Näiden termien samankaltaisuus on omiaan aiheuttamaan sekaannusta siinä, miten niitä tulisi tulkita. Esityksen muutoksista huolimatta lakiehdotuksesta ei ilmene milloin avun ja tuen tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin erityispalveluin.

Soveltamisalan tiukentavaan tarkentamiseen ei ole todellista tarvetta. Elämänvaiheita koskevaa sääntelyä ei tarvitsisi lisätä lakiin, sillä uuden vammaispalvelulain voimaantulon myötä hyvinvointialueet painottavat vahvasti sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden ensisijaisuutta. Ongelma soveltamisessa ei niinkään ole siinä, että vammaispalveluja saa liian suuri joukko, vaan pikemminkin siinä, että palveluja ei enää saa niitä alunperinkään tarvitsevat ja aiemmin palveluita käyttäneet vammaiset henkilöt. Tästä on järjestöjen kokemuksen lisäksi saatu mm. kyselyyn perustuvaa tietoa (Vammaisfoorumin kysely hyvinvointialueille vammaispalvelulain soveltamisesta 2025). Lähes puolet (48 %) ammattilaisista oli ohjannut asiakkaita aiempaa voimakkaammin yleislakien mukaisiin palveluihin ja 76 % heistä totesi, että yleislakien mukaisia palveluja ei ole riittävästi saatavilla. Tilanne on muuttunut hyvinvointialueilla vammaisten henkilöiden elämän kannalta katastrofaaliseksi ja subjektiiviset oikeudet on romutettu.

Vammaispalvelulain toissijaisuutta korostettaessa on hyvä myös muistaa, että vammaispalvelujen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen henkilön itsenäinen elämä, yhdenvertaisuus ja osallisuus ja tämän turvaamiseen yleislakien mukaisilla palveluilla ei voida vastata (esimerkiksi hoivaan ja hoitoon suunniteltu kotihoito). Lakia tulisikin tarkentaa siten, että turvattaisiin vammaisten henkilöiden palveluiden saanti. Tällä lakiehdotuksella sitä ei tehdä, vaan päinvastoin lisätään palveluiden ulkopuolelle putoamista. On hyvä

huomioida, että palvelujen tarve ei poistu, vaikka henkilö ohjattaisiin toisen lain piiriin. Tulisi myös selvittää hinta sille, mitä riittämättömien ja sopimattomien palveluiden saanti, palveluiden häiriökysyntä ja kohtaanto-ongelmat, sekä niistä seuraavat vaativammat ja raskaammat palvelut maksavat yhteiskunnalle.

Kun vammaispalvelulain soveltamisalaa koskeva 2 § on jo nykyisellään hyvin monimutkainen ja vaikeasti sovellettavissa, ei elämänvaiheita koskevan sääntelyn lisääminen ole omiaan selkeyttämään soveltamisalaa ja lain soveltamista. Ehdotettu säännös ja sitä koskevat perustelut eivät ole edelleenkään riittävän täsmällisiä ja tarkkarajaisia erityisesti elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta. Ylipäätään elämänvaihe -sanana ja kategorioina on lainsäädännössä ongelmallinen, sillä se luo helposti epätarkoituksenmukaista soveltamista ja väliinputoamisia. Tätä ongelmallisuutta ei poista se, että viitataan 1 §:ssä säädettyyn lain tarkoitukseen tai viitataan yksilölliseen palvelutarpeenarviointiin.

Lakiehdotuksesta ei ilmene yksiselitteisesti, millä kriteereillä arvioitaisiin kussakin elämänvaiheessa tavanomainen tarve ja edelleen tarpeen suhde vammaan tai sairauteen. Yksilön oikeutta vammaispalvelulain piiriin pääsemiseksi tai sen ulkopuolelle jäämistä ei voida jättää lain perustelujen varaan. Oikeuskansleri on jo ennakkotarkastuksessaan kiinnittänyt huomiota, että lakiesityksestä ei käy ilmi perustuslakivaliokunnan aiemmin edellyttämät arviointiperusteet. Tarkastusmuistiossa on todettu säännöksen olevan edelleen epätäsmällinen ja vaikeaselkoinen eikä sen soveltaminen ole selkeää. Ennakkotarkastuksen jälkeen perusteluihin on ainoastaan sisällytetty uutta taustoittavaa tekstiä, mutta säännöksen varsinainen sisältö ei ole muuttunut. Näin ollen jäisi edelleen pitkälti lainsoveltajien käsitysten varaan mistä kunkin elämänvaiheen katsovan alkavan ja millä kriteereillä määritellään elämänvaiheisiin liittyvä tavanomainen avun ja tuen tarve. Tämä muodostaa uhan erityisesti siksi, että nyt jo hyvinvointialueilla on käytössä mitä erikoisempia soveltamisohjeita lainkohdista, jotka ovat huomattavasti selkeämpiä kuin nyt esitettävät säännökset.

Säännös ei sellaisenaan turvaa riittävästi aiemmin vammaispalveluita käyttäneiden oikeuksia ikääntyessä vaan sitä olisi vähintään pitänyt tarkentaa. Sääntely velvoittaisi huomioimaan palveluiden jatkuvuuden silloin, kun vammainen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita aiemmissa elämänvaiheissa. Monikkomuoto viittaa useisiin vammaispalveluihin sekä useampaan elämänvaiheeseen, jonka aikana on saatu vammaispalveluja (2 § 3 mom). Tämä ei ole perusteltua. Lisäksi olemme jo aiemmassa lausunnossamme tuoneet esille, että pelkkä ”huomioiminen” on liian yleisluontoista ja epämääräistä. Edelleen esitämme, että kohtaa muutetaan seuraavasti: "Arvioinnissa tulee lisäksi turvata vammaispalvelun jatkuvuus ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus siirryttäessä eri elämänvaiheesta toiseen."

Esityksessä väitetään, että YK:n vammaisten oikeuksien komitea on suositusta antaessaan arvioinut elämänvaiheita koskevan säännöksen merkitystä vammaisten ihmisten oikeuksiin irrallisena säännöksenä ilman, että se olisi ottanut huomioon Suomen lainsäädännön kokonaisuutta, joka yhdessä turvaa vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista. Väite ei mielestämme pidä paikkaansa, vaan komitea on ollut tietoinen Suomen vammais- ja muiden sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta.

YK:n vammaisten oikeuksien komitean syyskuussa 2025 antamia suosituksia ei tosiasiassa ole huomioitu vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisessa. Komitea on katsonut, että elämänvaiheisiin liittyvien avun ja tuen tarpeiden erottelu vammaispalvelulain mukaisista palveluista olisi syrjivä iän perusteella ja ristiriidassa sopimuksen 1 artiklan kanssa (huomio 8 (d), s. 2-3). Komitea yksiselitteisesti suosittelee myös pidättäytymään ottamasta käyttöön "elämänvaihe" -kriteerejä vammaispalvelulaissa (suositus 9 (d) s. 3).

Lakiesityksessä vedotaan siihen, että komitean kuulemisen aikaan esityksestä ja siihen sisältyvistä säännösehdotuksista oli käytettävissä vasta lausuntoversio jatkovalmistelun ollessa vielä käynnissä. Luonnoksen ja lausuttavana olevan esityksen välillä ei ole niin olennaista muutosta tapahtunut, että olisi uskottavaa komitean muuttavan kantaansa, jossa esitettiin yksiselitteisesti jo elämänvaihe -käsitteen olevan ongelmallinen ja epäyhdenvertainen.

Komitea on myös esittänyt huolensa vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden välisestä eriarvoisuudesta (kohdat 36 (a) s. 10). Komitea suosittelee, että valtio kehittää vammaisten ihmisten palveluita ilman ikärajoituksia ja varmistaa yhdenvertaisuuden eri hyvinvointialueilla sekä vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja saavien vammaisten henkilöiden välillä (kohta 37 (b) s. 10).

Huomautamme, että varsinainen vammautuminen pitkäaikaissairauden tai muun syyn johdosta ei ole normaalia ikääntymistä. Näin ollen oikeutta vammaispalveluihin ei syntyisi lainkaan, jos kyse olisi iäkkäänä ilmenneestä vammasta tai sairaudesta, joka ei ole seurausta tapaturmasta tai pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta. Esitysehdotus asettaisi näin ikääntyneet vammaiset ihmiset ja erityisesti ikääntyneenä vammautuvat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Korostamme, että ihmiset voivat vammautua ikääntyneenä ja myös vammainen ihminen ikääntyy ja palvelutarpeissa voi ilmetä tätä kautta muutoksia, jotka johtuvat kuitenkin alun perin vammasta eivätkä ikääntymisestä. Vanheneminen on myös hyvin yksilöllistä, joten sen perusteella tehdyt linjaukset ovat ongelmallisia. Hallituksen esityksessä tulisi vahvemmin korostaa vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja yksilöllisen elämäntilanteen huomioon ottamista niin ikääntyneiden kuin muidenkin vammaisten henkilöiden palveluja arvioitaessa. Esitysluonnos ohjaa lainsoveltajaa tekemään arviointia ennemminkin iän ja diagnoosin perusteella.

Elämänvaihesääntely voi johtaa myös vammaisten lasten kohdalla palvelujen ulkopuolelle jäämiseen vastoin lain tarkoitusta. Lapsuuden ja nuoruuden erottaminen omiksi elämänvaiheikseen on tärkeä täsmennys, mutta vammaisten lasten tarpeita ei kuvata riittävän kattavasti. Tarvittavan tuen määrä ja laatu voivat poiketa merkittävästi ikätovereista ja ne voivat olla myös nopeasti muuttuvia. Näin ollen elämänvaiheessa olevan tavanomaisen tarpeen määrittely on haastavaa.

Lakiesityksestä on poistettu luonnokseen verrattuna 2 § 4 momentista kohta: ”Tarkoituksena on, että vammainen henkilö voi toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikissa elämänvaiheissa”. Tämä olisi ollut tarpeen säilyttää.

Turussa 6.11.2025

Annina Heini
Järjestöpäällikkö
va. toiminnanjohtaja

Mika Välimaa
Juristi

Lisätietoja: annina.heini (at) kynnys.fi, p. 0409401399